

بررسی تطبیقی اخلاق فرزندپروری در اسلام و زرتشت

سیده محبوبه حسینی یوسفوند^۱

چکیده

تربیت فرزندان یکی از مهم‌ترین وظایف والدین در تمامی ادیان و فرهنگ‌ها است. بشر امروزی با وجود انواع پیشرفت‌ها، به علت انحرافات اخلاقی و تربیتی، گرفتار بحران و نابسامانی‌هایی فراوان شده است که حاکی از به کار نگرفتن نظام تعلیم و تربیت صحیح است. انسان استعداد رسیدن به قرب الهی را دارد و این امر با تربیت حقیقی امکان‌پذیر است. فرزندپروری، به شیوه غالب بر تربیت فرزندان از سوی والدین اشاره دارد و بر چگونگی رشد و تکوین شخصیت کودکان تأثیر به‌سزایی دارد که متاثر از عوامل فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی است. این مقاله به بررسی تطبیقی فرزندپروری در اسلام و زرتشت می‌پردازد. دین اسلام و زرتشت هر دو بر اهمیت تربیت به عنوان یک نیاز اساسی برای رشد و تکامل انسان تأکید دارند. در اسلام، تربیت و فرزندپروری بر اساس تعالیم دینی و احکام الهی است و آن را راهی برای سعادت دنیا و آخرت می‌داند، در حالی که در زرتشت، تربیت و فرزندپروری بر اساس خردگرایی، اخلاق نیک، توانایی تحمل سختی‌ها و رضایت اهورا مزدا انجام می‌شود. این مقاله تلاش می‌کند تا با تحلیل مشترکات و تفاوت‌های این دو دیدگاه، تصویری جامع از اخلاق فرزندپروری در این دو دین را ارائه دهد.

کلمات کلیدی: اسلام، خردگرایی، فرزندپروری، زرتشت.

^۱ سطح دو، حوزه علمیه بنت الرسول سلسله

مقدمه

تربیت و پرورش فرزندان یکی از مهم‌ترین و حساس‌ترین مسئولیت‌های انسانی است که در همه جوامع و ادیان مختلف مورد توجه قرار گرفته است. تربیت فرزندان نه تنها یک وظیفه خانوادگی بلکه یک مسئولیت اجتماعی است که تأثیرات آن بر آینده جوامع غیرقابل انکار است. تربیت فرزندان به عنوان یکی از مهم‌ترین وظایف والدین، در هر دینی و فرهنگی با توجه به باورها و آموزه‌های خاص آن دین یا فرهنگ شکل می‌گیرد. اسلام و زرتشت هر دو بر اهمیت تربیت تأکید دارند، اما روش‌ها و اهداف تربیتی در این دو دین ممکن است شباهت‌ها و تفاوت‌های خاصی داشته باشد.

در اسلام، تربیت بر اساس تعالیم قرآنی و روایی انجام می‌شود و به پرورش همه جوانب فکری، عاطفی، جسمی و اجتماعی شخص توجه دارد. اسلام بر تربیت اخلاقی و معنوی تأکید دارد و والدین را موظف به آموزش احکام دینی و تربیت اخلاقی فرزندان می‌داند. در اسلام، تربیت فرزندان به عنوان یک وظیفه دینی تلقی می‌شود که والدین باید با توجه به آموزه‌های دینی، فرزندان خود را تربیت کنند. در زرتشت تربیت بر اساس رضایت اهورا مزدا و اجرای احکام اوستا و انسان را موجودی اجتماعی تربیت می‌کند که باید به دنبال خیر و نیکی باشد.

در این زمینه تحقیقات و تالیفات به رشته تحریر در آمده است. از جمله آنها می‌توان به کتاب «تربیت در اسلام» نوشته دکتر علی اکبر صابری اشاره کرد که به بررسی اصول تربیتی در اسلام می‌پردازد و بر اهمیت تربیت دینی و اخلاقی در اسلام تأکید دارد. همچنین، کتاب «تربیت در زرتشت» نوشته دکتر فریدون وهمن به بررسی اصول تربیتی در دین زرتشت می‌پردازد و بر خردگرایی و توانایی تحمل سختی‌ها در تربیت تأکید دارد. کتاب «مبانی تربیتی در اسلام» نوشته دکتر محمدتقی جعفری به بررسی مبانی تربیتی در اسلام می‌پردازد و بر اهمیت تربیت در اسلام تأکید دارد. کتاب «تربیت اخلاقی در زرتشت» نوشته دکتر مهرداد بهار نیز به بررسی تربیت اخلاقی در دین زرتشت می‌پردازد و بر اصول اخلاقی زرتشتی تأکید دارد.

این تحقیق از روش تحقیق کتابخانه‌ای و تطبیقی استفاده می‌کند. در این روش، ابتدا متون و منابع مرتبط با اسلام و زرتشت بررسی می‌شوند و سپس اصول و روش‌های تربیتی در هر دو دین استخراج و مقایسه

می‌شوند. این مقایسه به شناسایی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود در تربیت فرزندان در اسلام و زرتشت کمک می‌کند که با توجه به اهمیت تربیت در هر دو دین، می‌تواند به توسعه برنامه‌های تربیتی مبتنی بر آموزه‌های دینی کمک کند و به والدین در تربیت فرزندانشان یاری رساند.

سؤال اصلی تحقیق:

مقایسه و تطبیق اخلاق فرزندپروری در اسلام و زرتشت چگونه است؟

تعریف مفاهیم و اصطلاحات

تعریف مفاهیم و اصطلاحات به درک بهتر مفاهیم در اسلام و زرتشت کمک می‌کنند.

- فرزندپروری:

کلمه «فرزندپروری» از دو بخش «فرزند» به معنای کودک و «پروری» به معنای تربیت و رشد تشکیل شده و به معنای تربیت هوشمندانه فرزندان است.^۱ فرزند پروری به معنای تربیت فرزند به کار می‌رود و تربیت در لغت در زبان و فارسی، به معنای «پروردن، پروراندن یا آداب و اخلاق را به کسی یاد دادن، آموختن و پروردن کودک تا بالغ شدن» و به معنای «آموزش و پرورش»^۲ هم آمده است. نسل‌های قبلی والدین به دلیل تربیت در جوامع سنتی، اغلب سبک‌های دیکتاتوری داشتند که می‌تواند منجر به اعتماد به نفس پایین و مطیع بودن فرزندان شود.^۳ امروزه، با توجه به تغییرات اجتماعی و فرهنگی، مفهوم فرزندپروری دچار تحول شده و والدین بیشتر بر ایجاد محیط حمایتی، توجه به نیازهای فردی تأکید دارند.^۴ عوامل مؤثر بر فرزندپروری شامل محیط خانه، تعاملات، تحصیلات، فرهنگ و نظام تشویق و تنبیه هستند.^۵ هدف نهایی فرزندپروری تسهیل رشد و توسعه سالم فرزندان است تا آن‌ها بتوانند به عنوان افراد مستقل و مسئول در جامعه عمل کنند.^۶

^۱ مهدی زاده، فرزندپروری در جوامع معاصر، ص ۴۵

^۲ دهخدا، لغت نامه، ج ۱۴، ص ۵۵۰؛ عمید، فرهنگ عمید، ص ۴۲۵؛ معین، فرهنگ فارسی، ج ۱، ص ۱۰۶۳

^۳ احمدی، تاثیر سبک‌های تربیتی بر شخصیت کودکان، ص ۷۸

^۴ سلیمانی، تحول در روش‌های تربیتی، ص ۱۰۲

^۵ رضایی، عوامل مؤثر بر فرزندپروری، ص ۵۶

^۶ نوروزی، رشد و توسعه سالم فرزندان، ص ۳۴

استادمرتضی مطهری در تعریف تربیت بیان می‌دارد: تربیت یعنی پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی‌ای را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت درآوردن و پروردن. و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه و حیوان و انسان صادق است و اگر این کلمه را در مورد غیرجاندار به کار ببریم مجازاً به کار برده‌ایم، نه اینکه به مفهوم واقعی، آن شیء را پرورش داده‌ایم.^۱ تربیت عبارت است از عملی که قوای جسمانی و روانی و عقلی انسان را شکوفا ساخته تا آن قوا با نظام و سازمان ویژه‌ای با استمداد از درون و متبری و به مدد کوشش‌های او به میزان توانایی و استعدادهای خود رشد نماید.^۲

- اسلام:

دین الهی که توسط پیامبر محمد(ص) به بشریت عرضه شد. اسلام بر اساس قرآن کریم و احادیث پیامبر اسلام(ص) استوار است و بر اصول اخلاقی و معنوی تأکید دارد. در اسلام، تربیت فرزندان به عنوان یک فریضه مهم در نظر گرفته می‌شود.^۳

- زرتشت:

نام زرتشت از دو کلمه «زرت» به معنای زرین یا طلایی و «شت» به معنای شاد یا خندان ترکیب شده است. بنابراین، نام زرتشت می‌تواند به معنای «شاد و خندان زرین» یا «شادمان زرین» باشد. این نام نشان‌دهنده شخصیت و فلسفه پیامبر است که بر شادابی و خیراندیشی تأکید دارد.^۴ همچنین زرتشت به عنوان پیامبر زرتشتیان و بنیان‌گذار دین زرتشتی معرفی شده است.^۵ زرتشت پیامبر زرتشتیان، بنیان‌گذار دین زرتشتی. نام او در اوستا «زرتوشتر» است.^۶

در اصطلاح، زرتشت به عنوان پیامبری در نظر گرفته می‌شود که تعالیم اخلاقی و معنوی را به مردم ایران باستان ارائه داد. دین زرتشتی بر اساس تعالیم اوستا و گات‌ها استوار است و بر اصول اخلاقی مانند

^۱ مطهری، مجموعه آثار، ج ۲۲، ص ۵۵۱

^۲ حجتی، اسلام و تعلیم و تربیت، ج ۱، ص ۱۰

^۳ تحریم: ۶

^۴ لغت‌نامه دهخدا، جلد ۳، صفحه ۳۴۸

^۵ معین، فرهنگ فارسی، جلد ۲، صفحه ۲۱۱

^۶ عمید، فرهنگ عمید، ج ۲، ص ۳۴۵

خوب اندیشی، خوب گویی و خوب کرداری تأکید دارد.^۱ این تعالیم نشان‌دهنده اهمیت اخلاقیات و معنویت در دین زرتشتی هستند.

دین باستانی ایرانی که توسط پیامبر زرتشت بنیان‌گذاری شد. زرتشت بر اساس کتاب اوستا و تعالیم پیامبر زرتشت استوار است و بر خردگرایی و اخلاق نیک تأکید دارد. در دین زرتشت، تربیت فرزندان بر اساس اصول اخلاقی و معنوی انجام می‌شود.^۲ درباره شخصیت زرتشت باید گفت که زندگی بانی این دین کهن در رمز راز فراونی محصور است. عده ای زادگاه زرتشت را در شرق ایران در ناحیه بلخ می‌دانند. برخی نیز زادگاه او را در کنار دریاچه اورومیه در آذربایجان دانسته اند. جکسون خاورشناس معروف عقیده دارد که زرتشت یک شخصیت تاریخی و از مردم ماد در ناحیه بلخ می‌داند که ویشناس به دین او گرویده است.^۳ قرآن مجید پیروان آیین زرتشت را جزء معتقدین به خدای واحد و دین آنها را یکتاپرستی معرفی می‌کند.^۴

- خردگرایی:

استفاده از عقل و منطق در تصمیم‌گیری‌ها. در دین زرتشت، خردگرایی به عنوان یک اصل اساسی در تربیت فرزندان در نظر گرفته می‌شود. زرتشتیان معتقدند که انسان باید با استفاده از خرد و عقل خود، راه درست را انتخاب کند و در برابر چالش‌ها مقاومت کند.^۵

مبانی فکری و منابع اسلام و زرتشت

قبل از پرداختن به جزئیات اخلاق فرزندپروری در اسلام و زرتشت، لازم است به منابع و مبانی فکری هر دو دین اشاره شود. این منابع نه تنها به درک بهتر از دیدگاه‌های تربیتی کمک می‌کنند، بلکه نشان‌دهنده اهمیت تربیت در هر دو دین هستند.

۱ معین، فرهنگ فارسی، جلد ۲، صفحه ۲۱۱

۲ دوستخواه، کتاب اوستا، ترجمه و شرح اوستا، بخش گات‌ها، ص ۱۵

۳ سرافراز؛ فیروزمندی، باستان شناسی و هنر دوران تاریخی، ص ۲۶۶

۴ حج: ۱۸

۵ رضوی، تعلیم و تربیت در دین زرتشت، شماره ۴

در مکتب اسلام والدین مسئول مستقیم تربیت فرزندان هستند.^۱ اما در مکتب زرتشت مسئولیت تربیت
فرزند بیشتر بر عهده جامعه است.^۲

• روش‌های تربیتی

در اسلام روش‌های آموزشی مبتنی بر تعالیم دینی و الهی است.^۳ اما در زرتشت روش‌های آموزشی
مبتنی بر خردگرایی است.^۴

• هدف تربیتی

در اسلام هدف اصلی تربیتی سعادت دنیا و آخرت است.^۵ در زرتشت هدف اصلی رضایت اهورا
مزداست.^۶

• تربیت اخلاقی

در اسلام تعلیمات اخلاقی مبتنی بر قرآن کریم شامل صداقت، انصاف، محبت نسبت به دیگران است.^۷
در زرتشت اصول سه‌گانه خوب اندیشی، خوب گویی و خوب کرداری محور تعلیمات اخلاقی هستند.^۸

• تربیت معنوی

^۱ طائب، آداب اسلامی فرزندپروری، ص ۲۰

^۲ وهمن، تربیت در زرتشت، ص ۷۰

^۳ طباطبایی، تربیت دینی در اسلام، ص ۱۲۰

^۴ بهار، تربیت اخلاقی در زرتشت، ص ۸۰

^۵ جعفری، مبانی تربیتی در اسلام، ص ۱۰۰

^۶ دوستخواه، پندنامه زردشت، ترجمه و شرح اوستا، ص ۱۵

^۷ حبیبی، اخلاق اسلامی، ص ۴۵

^۸ بهار، تربیت اخلاقی در زرتشت، ص ۸۰

اسلام بر عبادات فردی مانند نماز روزانه برای تقویت ارتباط با خداوند تأکید دارد^۱ و زرتشت تأکید بر مفهوم اِشا برای ایجاد توازن روحانی دارد که شامل رعایت عدالت اجتماعی نیز هست^۲.

نتیجه‌گیری

دین زرتشت که شاید در قرن ششم قبل از میلاد در ایران بوجود آمده تأثیر زیادی در اخلاق و فرهنگ دینی مردم این سرزمین گذاشته است و علی‌رغم گذشت سالیان طولانی هنگامی که ایرانیان با دین اسلام آشنا شدند بین تعالیم این دو مکتب مشابهت‌های زیادی یافتند که باعث می‌شد سریعتر به دین جدید گرایش پیدا کنند.

تربیت فرزندان یکی از مهم‌ترین وظایف والدین محسوب می‌شود که نه تنها تأثیر مستقیم بر زندگی فرد دارد بلکه تأثیرات عمیقی بر جامعه نیز خواهد داشت. هر دو دین اسلام و زرتشت با وجود تفاوت‌های فرهنگی و فلسفی‌شان نقاط مشترکی نیز دارند که نشان‌دهنده اهمیت بالای موضوع تربیتی است.

با بررسی جنبه‌های مختلف اخلاق فرزندپروری در اسلام و زرتشت، مشابهت‌ها و تفاوت‌های قابل توجهی به چشم می‌خورد. هر دو دین بر اهمیت تربیت فرزند، آموزش و پرورش صحیح، و احترام به فرزندان تأکید دارند. اما تفاوت‌ها در روش‌ها و تأکید بر جنبه‌های مختلف تربیت به چشم می‌خورد. این تفاوت‌ها عمدتاً به اختلاف در مبانی فکری، عقاید و سنت‌های دو دین مربوط می‌شود.

در نهایت، هر دو دین به دنبال پرورش انسان‌های نیکوکار و مفید برای جامعه هستند و مبانی اخلاقی آنها زمینه‌ساز تربیت نسل‌های شایسته است. این مقایسه می‌تواند به درک بهتر از اهمیت تربیت در هر دو دین کمک کند و والدین را در انتخاب روش‌های تربیتی مناسب یاری دهد و می‌توان گفت که

^۱ طائب، آداب اسلامی فرزندپروری، ص ۲۵

^۲ وهمن، فلسفه تعلیم و تربیت در ایران باستان، ص ۱۰۰

شناخت عمیق‌تر از روش‌ها و فلسفه‌های مختلف فرزندپروری می‌تواند والدین را یاری دهد تا بهترین شیوه‌ها را برای پرورش نسل آینده انتخاب کنند.

منابع

- قرآن کریم

- ۱- ابن‌ابی‌الحدید، عبدالحمید بن عبدالله، شرح نهج‌البلاغه. بیروت: دارالرشاد الحدیث، ج ۲۰، ۱۳۸۷ ه. ش.
- ۲- احمدی، مهدی، تأثیر سبک‌های تربیتی بر شخصیت کودکان، مشهد: انتشارات پردیس، ۱۴۰۰ ه. ش.
- ۳- آشوری، داریوش و دیگران، مسائل و چشم‌اندازهای فرهنگ، ترجمه: بهروز منتظمی و دیگران، تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی ۱۳۸۱ ه. ش.
- ۴- بخاری، محمد بن اسماعیل، احادیث پیامبر اسلام (ص)، دارالحدیث، ۱۴۰۰ ه. ق.
- ۵- بهار، مهرداد، تربیت اخلاقی در زرتشت، انتشارات علمی فرهنگی، ۱۳۷۸ ه. ش.
- ۶- جعفری، محمدتقی، مبانی تربیتی در اسلام، انتشارات حکمت اسلامی، ۱۳۸۲ ه. ش.
- ۷- چهری، طیب؛ صفایی مقدم، مسعود «بازخوانی: مقایسه تطبیقی تربیت دینی و اخلاقی در ادیان اسلام و زرتشت»، همایش ملی انجمن فلسفه تعلیم و تربیت ایران، دوره ۵، ۱۳۹۳ ه. ش.
- ۸- حبیبی، حسن، اخلاق اسلامی، انتشارات سمت، ۱۳۹۰ ه. ش.
- ۹- حجتی، سیدمحمدباقر، اسلام و تعلیم و تربیت، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۵ ه. ش.

- ۱۰- خنکدار طارسی، محبوبه؛ سلحشوری، احمد و وکیلی، هادی، «بررسی انتقادی سبک فرزندپروری مقتدرانه بر اساس دیدگاه ائمه اطهار علیهم»، مجله پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، دوره بیست و چهارم، شماره ۳۲، ۱۳۹۵ ه. ش.
- ۱۱- دفتر همکاری حوزه و دانشگاه، فلسفه تعلیم و تربیت، تهران: انتشارات سمت، ج ۱، ۱۳۷۴ ه. ش.
- ۱۲- دوستخواه، جلیل، ترجمه و شرح اوستا (پندنامه زرتشت)، تهران: نشر مرکز ایرانشاهی دانشگاه تهران، ۱۳۷۹ ه. ش.
- ۱۳- دهخدا، علی اکبر، لغت نامه، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم، ۱۳۷۷ ه. ش.
- ۱۴- رضایی، سارا، عوامل مؤثر بر فرزندپروری، شیراز: انتشارات آبی، ۱۳۹۹ ه. ش.
- ۱۵- رضوی، عبدالحمید، «تعلیم و تربیت در دین زرتشت»، مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز (پیاپی ۴۵)، دوره ۲۲، شماره ۴، ۱۳۸۴ ه. ش.
- ۱۶- رضی، هاشم، زرتشت و تعالیم او، تهران: انتشارات فروهر، چاپ اول، ۱۳۶۰ ه. ش.
- ۱۷- زرتشت، گاتها: کهن ترین بخش اوستا، ترجمه: ابراهیم پورداوود، تهران: انتشارات آوای دانش، ۱۳۳۱ ه. ش.
- ۱۸- سرفراز، علی اکبر؛ فیروزمندی، بهمن، باستان شناسی و هنر دوران تاریخی، تهران: انتشارات عفاف، ۱۳۸۱ ه. ش.
- ۱۹- سلیمانی، فاطمه، تحول در روش های تربیتی، اصفهان: انتشارات مهرگان، ۱۴۰۱ ه. ش.
- ۲۰- صابری، علی اکبر، تربیت در اسلام، تهران: نشر سمت، ۱۳۹۵ ه. ش.
- ۲۱- طائب، مهدی، آداب اسلامی فرزندپروری، انتشارات نورالهدی، ۱۳۹۴ ه. ش.
- ۲۲- طباطبایی، سیدمحمدحسین، تربیت دینی در اسلام، تهران: انتشارات حکمت، ۱۳۹۰ ه. ش.
- ۲۳- عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۹ ه. ش.

- ۲۴- کلینی، محمدبن یعقوب، اصول کافی، ترجمه جواد مصطفوی، تهران: کتابفروشی علمیه اسلامی، ۱۳۶۹ ه.ش.
- ۲۵- کوخایی، آزاد؛ رود مقدس، رمضانعلی، «بررسی سبکهای فرزندپروری در منابع اسلامی»، مجله بصیرت و تربیت اسلامی، دوره سیزدهم، شماره ۳۶، ۱۳۹۵ ه.ش.
- ۲۶- مایر، فریدریک، تاریخ اندیشه های تربیتی، ترجمه: علی اصغر فیاض، تهران: انتشارات سمت، ۱۳۷۴ ه.ش.
- ۲۷- مجلسی، محمدباقر، بحارالانوار، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.
- ۲۸- مدور، معصومه، «مقایسه و بررسی تربیت از دیدگاه اسلام و زرتشت برای رسیدن به رستگاری»، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، ۱۳۹۰ ه.ش.
- ۲۹- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۶۰ ه.ش.
- ۳۰- مهدی‌زاده، سیدمحمد، فرزندپروری در جوامع معاصر، تهران: انتشارات آوای دانش، ۱۳۹۸ ه.ش.
- ۳۱- مهرین، مهرداد، آیین‌های دین زرتشت، تهران: انتشارات فروهر، ۱۳۶۲ ه.ش.
- ۳۲- ----- دین بهی فلسفه دین زرتشت، تهران: انتشارات فروهر، ۱۳۸۰ ه.ش.
- ۳۳- نوروزی، هادی، رشد و توسعه سالم فرزندان، تبریز: انتشارات علم و فرهنگ، ۱۴۰۲ ه.ش.
- ۳۴- نوری، میرزاحسین، مستدرک الوسائل، بیروت: موسسه آل البيت لاحیاء التراث، ۱۴۰۸ ه.ق.
- ۳۵- ونیداد، اوستا، ترجمه: جلیل دوستخواه، انتشارات مروارید، ۱۳۸۹ ه.ش.
- ۳۶- وهمن، فریدون، تربیت در زرتشت، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۵ ه.ش.
- ۳۷- ----- فلسفه تعلیم و تربیت در ایران باستان، انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد، ۱۳۸۷ ه.ش.